

Recenzijos, apžvalgos

Baltų kapinyno medžiaga leidinių serijoje „Monumenta Archaeologica Barbarica“

Anna Bitner-Wróblewska. Netta. A Balt Cemetery in Northeastern Poland. Monumenta Archaeologica Barbarica. T. XII. Warszawa, 2007. P. 325.

Leidinių serija „Monumenta Archaeologica Barbarica“ Lenkijos archeologų leidžiama nuo 1995 m. Ji skirta stambiausių, išsamiai tyrinėtų kapinynų medžiagai skelbti. Iki šiol (I–XI t.) paskelbta įvairių geležies amžiaus kapinynų, skiriamų Wielbarko, Oksyvos ir Pszeworsko kultūroms, medžiaga.

Netta – pirmasis baltų genčių paminklas, skelbiamas minėtoje leidinių serijoje. Knygos autorė dr. A. Bitner-Wróblewska yra Varšuvos valstybinio archeologijos muziejaus (Państwowe Muzeum Archeologiczne) Baltų archeologijos skyriaus vedėja. Jos plunksnai priklauso monografija apie kultūrinius ryšius Baltijos jūros regione tautų kraustymosi laikotarpiu¹, daugelis straipsnių apie vakarinių baltų paminklus, dirbinius romėniškuoju ir tautų kraustymosi laikotarpiu. Kai kurie straipsniai publikuoti ir lietuviškoje archeologinėje literatūroje².

Nettos kapinynas yra šiaurės rytinėje Lenkijoje, Augustavo pavieta. Kaip knygos įžangoje nurodo A. Bitner-Wróblewska, kapinynas priklauso sūduvių kultūros Augustavo grupei. Terminą „sūduvių kultūra“ (lenk. *kultura sudowska*) pasiūlė Marianas Kaczyński, nurodydamas, kad šiuo terminu galima apibrėžti kultūrinius reiškinius teritorijoje tarp Didžiųjų Mozūrų ežerų, Nemuno vidurpio, Biebrzos upės pietuose ir Šešupės aukštupio šiau-

rėje³. Archeologinėje literatūroje minėtas regionas laikomas jotvingių genčių, kurie ankstyvaisiais viduramžiais žinomi sūduvių arba sudzinų vardu, teritorija.

Knygos „Netta“ įžanginėje dalyje A. Bitner-Wróblewska pateikia duomenis apie šio kapinyno tyrinėjimus. Kapinynas buvo surastas 1939 m. birželį, lenkų karių, kasančių tranšėjas. Jau tais metais radiniai pateko į Valstybinį archeologijos muziejų Varšuvoje, o pokario metais juos paskelbė Jerzy Okuliczius⁴. Sistemingai kapinynas tyrinėtas nuo 1962 m., kompleksinės Jotvingių ekspedicijos metu. Tyrinėjimus vykdė Archeologijos muziejaus darbuotojas Marianas Kaczyński. Jis 1962–1964 ir 1966 m. ištyrė apie 3050 kv. m plotą su degintiniais žmonių ir nedegintiniais žirgų kapais, datuojamais romėniškuoju ir tautų kraustymosi laikotarpiu. Mirusieji buvo laidoti ir pilkapiuose, ir plokštiniuose kapuose. Kapinyno medžiaga plačiau nebuvo skelbta, tačiau ji buvo naudojama įvairiuose apibendrinamojo pobūdžio M. Kaczyńsko ir kitų autorių straipsniuose, parodų kataloguose.

Antrą „Nettos“ skyrių sudaro katalogas, kuriame pateikti smulkūs kapų aprašymai, įkapės, kapų chronologija ir mirusiųjų amžius, jeigu tai buvo įmanoma nustatyti.

Trečiasis knygos skyrius skirtas įkapėms analizuoti. Jame kapuose rasti daiktai aptariami plačiame baltų ir didesnės Europos teritorijos archeologijos kontekste. Sky-

¹ Bitner-Wróblewska A., From Samland to Rogaland. East – West connections in the Baltic basin during the Early Migration Period. Warszawa, 2001.

² Bitner-Wróblewska A., Zagadka grobu 81 z miejscowości Netta, pow. Augustów. In: *Lietuvos archeologija*. Vilnius, 2001. T. 21, p. 129–138; Bitner-Wróblewska A., Family groups at Netta cemetery. From studies on horizontal stratigraphy. In: *Archaeologia Litwana*. Vilnius, 2003. T. 4, p. 33–48.

³ Kaczyński M., Problem różnicowania wewnętrznego „kultury sudowskiej“ w późnym podokresie wpływów rzyms-

kich i w okresie wędrowek ludów. In: *Kultury archeologiczne i strefy kulturowe w Europie środkowej w okresie wpływów rzymskich*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Prace archeologiczne*. 22. Warszawa–Kraków. 1976, s. 253.

⁴ Okulicz J., Cmentarzysko z III-V w. naszej ery z miejscowości Netta, pow. Augustów. In: *Wiadomości Archeologiczne*. Warszawa, 1955. T. XXII, zesz. 3-4, s. 284-301.

riuje pateikiama gerai argumentuota papuošalų ir kitų daiktų chronologija, nurodyti Nettos kapinyno daiktų analogai baltų žemėse, tarp jų ir Lietuvos teritorijoje. Lietuvos archeologams, be abejo, įdomiausi tie Nettos kapinyno daiktai, kurių analogų aptikta ir Lietuvos archeologijos paminkluose.

Vienas Nettos kapinyno 81 kapo daiktų – žalvarinė pasaginė emaliuota segė (Pl. CXXV:3) – turi keletą analogų Lietuvoje (Eitulionys, Trakų r., II pilkapis, Pakalniai, Vilniaus r., VII pilkapis, kapas Nr. 2). Nettos 81 kapas datuojamas B2b–B2/C1 periodu ir jame rasta segė su emaliu yra viena ankstyviausių iš šios grupės segių.

Kita radinių grupė, analogiška Lietuvos radiniams, tai žalvarinės plačios ir rankogalinės apyrankės (vad. *Manschettensnarlinge*), kurių Nettoje rasta 5 kapuose (k. Nr. 27, Pl. XIV:1, k. Nr. 31, Pl. XVII:3, 4, k. Nr. 78, Pl. XXXVII:4, IV pilkapis, k. Nr. 129, Pl. LXVIII:2, k. Nr. 138, Pl. LXXI:5). Šie kapai datuojami nuo B2/C1 iki D periodo. Ši medžiaga mums svarbi tuo, kad leidžia pakoreguoti rankogalinių apyrankių datavimą Lietuvos archeologijos paminkluose. Iki šiol plačios ir rankogalinės apyrankės Lietuvoje daugiausia buvo skiriamos C3 periodui – D periodo pirmajai pusei.

Atskirai reikia paminėti Nettoje rastus žalvarinius profiliuotus kabučius (k. Nr. 31, Pl. XVII:6), Lietuvoje vadinamus Akmenių tipo kabučiais. Daugiausia tokių kabučių aptikta Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapynuose, pavienių – Vakarų Lietuvos kapinynuose. Pastaroju metu šių kabučių paplitimą, tipologiją ir chronologiją yra aptarusi Audronė Bliujienė⁵. Papildant šio tipo kabučių radimviečių sąrašą galima nurodyti, kad 2006 m. didelė kabučių apvara buvo aptikta Kuršių pilkapyne, Kelmės r., III pilkapiro labai turtingame moters kape. Profiliuoti (kryžiniai) kabučiai rodo pietinio Suvalkijos regiono ryšius ir su Žemaitija, ne tik su Centrine ir Rytų Lietuva.

Trečiojo knygos skyriaus pabaigoje autorė aptaria laidosenos detales, kurių tik dalį galima palyginti su Lietuvos teritorijoje gvenusių baltų laidosena. Nettos kapinyne ir plokštiniame kapinyne, ir pilkapiuose aptikti žmonių kapai yra tik degintiniai. Išsiskiria Nettoje rasti du

nedegintų žirgų kapai, kurių analogų autorė nurodo vakarinių baltų teritorijoje, tarp jų ir Vakarų Lietuvoje (p. 105, Kurmaičiai). Reikia pažymėti, kad nedegintų žirgų Vakarų Lietuvoje rasta daugiau (Rūdaičiai II, žirgų k. Nr. 1, 2, 4, Palanga, k. Nr. 2, Prysmančiai ir kt.). Žirgų kapai ir kryžiniai kamanų apkalai rodo Nettos gyventojų ryšius su Vakarų Lietuvos regionu.

Aptarusi laidoseną autorė pateikia kapinyno chronologijos duomenis.

Ketvirtas skyrius skirtas trumpoms išvadoms, kuriose apibendrinami duomenys apie atskirų baltų kultūrų savitarpio ryšius ir ryšius su baltų kaimynais.

Penktame skyriuje sudėti įvairūs priedai. Tai archyviniai duomenys apie 1939 m. tyrinėjimus, įdomus M. Kaczyński intarpas apie romėnišką skustuvą, A. Wierciński ir S. Serwatos osteologinių radinių analizės duomenys, A. Bitner-Wróblewskos žalvarinių daiktų cheminės sudėties analizė, kitų gamtamokslinių tyrimų rezultatai. Leidinyje taip pat paskelbti duomenys apie akmens, bronzos ir ankstyvojo geležies amžiaus radinius.

Darbą papildo kokybiškos iliustracijos (kapų planai, daiktų piešiniai, schemas, nuotraukos). Reikia pažymėti, kad šis „Monumenta Archaeologica Barbarica“ tomas teigiama ypatybe išsiskiria iš daugelio ankstesnių serijos tomų – jame pateikti išsamūs gamtamokslinių tyrinėjimų duomenys.

Neturint rimtesnių pastabų darbo autorės teiginiams, galima nurodyti tik nedidelius trūkumus – korektūros klaidas. Kai kur iškreipti lietuviški vietovardžiai (pvz., 59 p. „Šiaulai“ vietoj „Šiaulių“, 72 p. „Lazdiniai“ vietoje „Lazdijų“), neteisingai užrašytos tyrinėtojų pavardės (173 p. literatūros sąrašė „Lubinini – Лубинин А. Ф.“ vietoje „Dubinin – Дубынин“).

Tačiau tos menkutės pastabos nemažina didžiulės pažintinės šio leidinio mokslinės vertės. Nettos kapinyno medžiagos paskelbimas yra reikšmingas vakarų baltų romėniškojo ir tautų kraustymosi laikotarpio archeologijos įvykis. Be abejo, šio kapinyno medžiaga bus įdomi ir kitų europinio *Barbaricum* genčių materialinės ir dvasinės kultūros tyrinėtojams.

Sveikinu A. Bitner-Wróblewską su šiuo vertingu darbu, linkiu Jai tolesnės sėkmės baltų archeologijos srityje.

Mykolas Michelbertas

⁵ Bliujienė A., Iš baltų amatininkystės istorijos: baltiški Berlock kabučiai. In: *Archaeologia Litwana*. Vilnius, 2005. T. 5, p. 112–130.